

MERETE
MAZZARELLA
Elämän tarkoitus

Tammi

Merete Mazzarella

ELÄMÄN
TARKOITUS

SUOMENTANUT RAIJA RINTAMÄKI

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

MERETE MAZZARELLA

Ensin myytiin piano, 1985
Esitettävänä elämä, 1986
Pääsiäinen, 1988
Keskustelu, 1992
Juhlista kotiin, 1993
Täti ja krokotiili, 1995
Uskottomuuden houkutus, 1997
Silloin et ole koskaan yksin, 1999
Kun kesä kääntyy, 2001
Tähtien väliset viivat, 2003
Marraskuu, 2004
Hyvä kosketus, 2006
Fredrika Charlotta, o.s. Tengström, kansallisrunoilijan vaimo, 2007
Illalla pelataan Afrikan tähteä, 2008
Ei kaipuuta, ei surua: Päivä Zacharias Topeliuksen elämässä, 2009
Matkalla puoleen hintaan, 2010
Ainoat todelliset asiat, 2012
Elämä sanoiksi, 2013
Sielun pimeä puoli: Mary Shelley ja Frankenstein, 2014
Aurinkokissan vuosi, 2015

Teos on suomennettu ruotsinkielisestä käsikirjoituksesta

Om livets mening

© Merete Mazzarella 2017

SUOMENKIELINEN LAITOS © KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI 2017

ISBN 978-951-31-9379-9

PAINETTU EU:SSA

Sisällys

(johdanto) 7

(maailmankuvasta) 19

(sattumasta, kohtalosta ja valinnasta) 48

(pahuudesta) 87

(anteeksiannosta) 126

(surusta) 151

(myötätunnosta) 182

(hyvästä elämästä) 214

(credo) 242

(sitaattien suomentajat) 254

(johdanto)

”Mistä sinä kirjoitat nykyään?” kysäisi eräs kaukainen sukulainen.

Epäröin, menin hämilleni, sillä olin juuri aloittanut jotain uutta, tiesin tuskin vielä itsekään mistä kirjoitin, siinä vaiheessa vasta hapuilin, oikeastaan pohdiskelin tarinaa, joka oli koskettanut minua. Se käsitteli – ehkä hieman yllättävästi – puhveleita, tai jos tarkkoja ollaan, biisoneita.

”No jaa, taisin luiskahtaa sellaiseen pieneen aiheeseen kuin elämän tarkoitus”, vastasin kepeästi ja toivon mukaan torjuvasti.

Sukulaiseni ei tavoittanut ironiaa. Hän oli hetken vaiti ja jatkoi hieman huolestuneen näköisenä: ”Se on sitten varmaan jotain uskonnollista?”

”Ei oikeastaan”, vastasin. Vaihdoimme puheenaihetta ja helpotus oli kaikesta päättäen molemminpuolinen. Meille kummallekin tuntui olevan selvää, että on noloa käyttää ilmausta ”elämän tarkoitus”. Toisaalta tämä tapaus innosti minua ihan kiusallani testaamaan kysymystä ystävillä ja tuttavilla. Useimmat välttivät antamasta suoraa vastausta ja turvautuivat mielummin sitaatteihin ja viittauksiin. Yksi muisti, että Dostojevski kehottaa meitä ra-

kastamaan elämää enemmän kuin sen tarkoitusta, toinen siteerasi musiikkikriitikko Hans Kelleriä: ”Schubert saa meidät uskomaan että elämällä on tarkoitus. Vivaldi saa meidät unohtamaan elämän tarkoituksettomuuden.” Kolmas muisti, mitä myyttinen kreikkalainen viisas Silenus vastasi kuningas Midaksen kysymykseen, mikä on ihmisille parasta: ”Parasta sinä et voi saavuttaa, sillä se on ettei olisi koskaan syntynytkään. Mutta seuraavaksi paras on kuolla mahdollisimman pian.” Neljäs alkoi puhua toisesta Kreikan mytologian hahmosta, kuningas Sisypoksesta, joka joutui ikuisesti kierittämään kivenjärkeä ylös rinnettä ja katselemaan, kun se vieri uudestaan alas. Tämä ei tosin tapahtunut elämässä vaan kuolemassa, manalassa, mutta muinaisten kreikkalaisten manala muistutti kovasti elämää. Hänen kohtalonsa kuulostaa kamalalta eikä muutu yhtään vähemmän ankeaksi, vaikka ranskalainen kirjailija ja filosofi Albert Camus kuvitteleeekin esseessään *Sisypoksen myytti*, että Sisypokse kieltäytyi näkemästä uurasustaan rangaistuksena ja uskotteli itselleen valinneensa tuon tehtävän itse. ”Meidän on ajateltava, että Sisypokse on onnellinen”, kirjoittaa Camus.

Yksi tuttava tuli ajatelleeksi Schopenhaueria, joka tunnetaan parhaiten pessimismin filosofina, ja kertoi, miten tämä vertasi ihmistä myyrään: ”Sitä ympäröi ikuinen yö. Sen koko elämä on yhtä kaivamista lapiomaisilla käpälillä. Mitä se saavuttaa tässä elämässä, joka on niin vaivalloista ja ilotonta? Saa ruokaa ja lisääntyy, niin että sama elämä voi alkaa uudestaan uusissa yksilöissä.”

Joillakin ystävillä ja tuttavilla oli onneksi myös vähemmän oppineita viittauksia. Iäkkään ystävän mieleen tuli

pastori Jansson Hasse Alfredsonin satiirisessa Kellonsoittaja-sketsissä kuusikymmentäluvun alussa. Pastori Jansson on niin moderni pappi, että hänet on vihitty siviiliavioliittoon eikä hän mieluiten puhu Jumalasta ollenkaan. Yhdessä jumalanpalveluksessa hän sanoo, että elämä on kuin raitiovaunu joka saa voimansa ylhäältä, toisessa että se on kuin muovia, sitkeää ja vastahankaista. Toisena kolminaisuuspäivän jälkeisenä sunnuntaina hän saa koskettavan oivalluksen: ”Elämä on kuin pussi – tyhjä ja sisällyksetön, ellei sitä täytä jollakin.” Nuorempi ystäväni intoili Douglas Adamsin romaanisarjasta *Linnunradan käsikirja liftareille* ja supertietokoneesta, joka saa tehtäväkseen ratkaista maailmankaikkeuden arvoituksen. Työskenneltyään seitsemän ja puoli miljoonaa vuotta se antaa lopulta vastauksen: 42.

Minkä jälkeen rakennetaan uusi, vielä suurempi tietokone selvittämään, mikä oikeastaan oli *kysymys*.

Paljon minua nuorempi professoriystäväni kertoi kysyneensä lapsena, mikä hänen äitinsä mielestä oli elämän tarkoitus. ”Lasten saaminen”, äiti oli vastannut. ”Se että sain sinut – teidät.” ”No mikäs meidän elämämme tarkoitus sitten on?” hän oli tivannut. Äiti oli vaikuttanut hetken häkeltyneeltä mutta sanonut sitten: ”Niin, teidän voitte vuorostanne saada lapsia.” Nykyään tämä äiti saataisi hyvinkin sanoa, että elämän tarkoitus ovat lapsenlapset, niin ajattelee moni hänen sukupolvessaan (ja minun). Mutta ainakin tuolloin hänen poikansa piti vastausta hie-man heppoisena.

Samaa mieltä on myös kirjailija Tim Kreider, joka on kirjoittanut omaavalintaisesta lapsettomuudesta: ”Elämän tarkoitus ei voi olla lisääntymisessä, koska siihen kykene-

vät virukset ja bakteeritkin.” Hän jatkaa: ”Lapset eivät ole kuolemattomuuden tae, sillä vaikka välttäisimme maailmanlopun muuttamalla toiselle planeetalle tai lataisimme tajuntamme tietokoneelle, koko maailmankaikkeus hiipuu jonakin päivänä lämpökuolemaan ja me kaikki – meidän jälkeläisemme n:nteen polveen, Shakespeare, Beethoven, Lincoln, Nietzsche, Akira Kurosawa ja minä – emme vaivu pelkästään unohduksiin vaan täysin olemattomiin, koska jäljellä ei ole edes ketään joka voisi unohtaa.”

Tuskinpa naiset, joiden elämälle lapset antavat tarkoituksen, kuitenkaan tavoittelevat kuolemattomuutta – käsittääkseni miehille on naisia tyypillisempää ajatella, että elämän tarkoitus olisi tulla kuolemattomaksi. Miehille tyypillistä on niin ikään luetella pelkästään miehiä kuolemattomuuden arvoisina. Woody Allen on kuvannut asiaa yhtä ahdistuneeseen sävyyn kuin Kreider, ja silmään pistää, että hänenkin esimerkkinsä ovat puhtaasti miespuolisia: ”Voi pitää itseään taiteilijana ja kuvitella, että oma työ jää elämään, mutta tosiasiaa sitä kuolee itse ja koko maailma tuhoutuu, aurinko sammuu, jopa pikemmin kuin luulemmekaan, eikä silloin ole mitään elämää. Maailmankaikkeus repeytyy rikki kovaa vauhtia, ja koittaa aika jolloin ei ole enää mitään, ei ihmisiä, ei Shakespearen draamoja, ei Beethovenin sinfonioita.”

Eikä tietysti liioin Woody Allenia.

Onneksi Woody Allen on itseironian mestari, ja *Annie Hallissa* on huojentavaa kyllä yhdeksänvuotias Alvy Singer, jonka mielestä ei kannata lukea läksyjä, koska maailmankaikkeus on joka tapauksessa tuomittu tuhoutumaan muutaman miljardin vuoden kuluttua.

Huojentavan vastauksen antaa tavallaan myös – Kreiderin tavoin vapaaehtoisesti lapseton – kirjailija Geoff Dyer, joka ei tyydy vain julistamaan, että juuri mikään ei ärsytä häntä niin paljon kuin väite, jonka mukaan lapset antavat elämälle tarkoituksen, vaan lisää ettei ylipäättään ymmärrä, miksi elämällä pitäisi olla tarkoitus. ”Minä pysytyn aivan hyvin ajattelemaan, että elämä on täysin merkityksetöntä ja tarkoituksetonta. Olisi paljon tylsempää, jos sillä olisi jokin tarkoitus.”

Useammat tuntuvat siis haluavan sanoa jotain elämän tarkoituksettomuudesta kuin sen tarkoituksesta. Toinen mieheni pojista sanoi ystävällisesti mutta tiukasti: ”Niin, taisin olla jotain seitsemäntoista, kun tajusin ettei mitään tarkoitusta ole.” Hän vahvisti sen minkä olin jo pitkään tiennyt: elämän tarkoituksen pohdiskelu on noloa, koska se on puberteettista. Muuan filosofittava kertoi, että kuullessaan hänen olevan filosofi moni kysyy: ”Jaaha, sinä voitkin sitten varmaan sanoa jotain elämän tarkoituksesta?” Sävy on usein niin naljaileva tai suorastaan provosoiva, että hän kieltäytyy vastaamasta. Niin tekevät useimmat muutkin filosofit. He saattavat sanoa, ettei kysymys ole mielekäs tai että kaikki riippuu siitä, mitä sillä tarkoitetaan. Jos ihmisiltä sitten kysyy, mitä he kysymyksellään tarkoittavat, he menevät vuorostaan sanattomiksi. Filosofit, jotka yrittävät vastata, ilmaisevat yleensä selvästi tietävänsä, miten nolona kysymystä saatetaan pitää. Pienessä kirjassaan *The Meaning of Life. A Very Short Introduction* Terry Eagleton kirjoittaa monien ajattelevan, että yhtä hyvin voitaisiin keskustella joulupukista.

Mieheni Lars, filosofi hänkin, on avuliaasti ehdottanut erontekoa sen välillä, puhutaanko elämän tarkoituksesta yleensä vai yksilön elämän tarkoituksesta. Kysyttäessä elämän tarkoitusta yleisesti kysytään sitä, miksi me olemme olemassa, miksi ihmisten elämät voivat olla niin erilaisia, miksi maailmassa on kärsimystä ja pahuutta, miksi me kuolemme, onko jotain kuoleman jälkeen. Onko Jumalaa. Näitä kysymyksiä useimmat varmasti tulevat mietineeksi silloin tällöin. Kuten israelilainen filosofi Yuval Lurie kirjoittaa teoksensa *Tracking the Meaning of Life* johdannossa, tarkoitusta voi kysyä hyvin eri tavoin. Sitä voi pohtia yleisesti, etäisen mielteliäästi, samaan tapaan kuin junamatkalla katselee ikkunasta vaihtuvia, ohi kiihtäviä maisemia. Mutta sitä voi kysyä myös epätoivon hetkinä, yksinäisenä, surullisena, ikävystyneenä, hämmennyneenä tai pettyneenä, silloin kun elämä tuntuu ratsastamiselta valtavalla aallolla, joka uhkaa millä hetkellä hyvänsä hukuttaa ihmisen alleen.

Tai kun elämä tuntuu yksinkertaisesti tyhjältä.

Lurie käyttää esimerkkinä kirjailija Tolstoin ankaraa elämänkriisiä. Tolstoi oli varttunut aristokraattisessa, uskonnollisia perinteitä vaalivassa venäläisperheessä, mutta menetti uskonsa nuorena aikuisena. Hän opiskeli jonkin aikaa, palveli armeijassa, kirjoitti, kiinnostui taiteesta, matkusteli, meni naimisiin ja sai lapsia, hän hoiti hyvin maatilaansa ja kaikkia, jotka olivat hänestä riippuvaisia. Hänellä oli kädet täynnä työtä ja elämä tuntui kaikin puolin tyydyttävältä. Äkkiä kaikki muuttui. Oma-elämäkerrallisessa esseessään Tolstoi kirjoittaa: ”Jouduin hetkittäin epätietoisuuden valtaan, elämäni pysäh-

tyi, kuin en tietäisi, miten minun oli elettävä ja mitä tehtävä.” Kysymyksiä alkoi kasautua: ”Mihin tämä kaikki johtaa?”, ”Mikä on elämän tarkoitus?” Kysymykset ahdistivat häntä mutta hän ei päässyt niistä eroon, ne varjosivat koko elämää, myrkyttivät hänen sielunsa. Hän alkoi katsella elämäänsä ulkoapäin. Mitä iloa oli siitä, että hän oli arvostettu kirjailija? Mitä se hyödytti, että hän hoiti tilaansa menestyksekkäästi? Kaikki oli niin henkilökohtaista ja hetkellistä, ennemmin tai myöhemmin se päättyisi, häviäisi, kuolema tavoittaisi hänet ja kaikki hänen rakkaansa. Elämälle täytyi löytää aivan toisenlainen tarkoitus, joka pätesi kaikkiin ihmisiin kaikissa olosuhteissa ja kestäisi myös katoavaisuuden näkökulmasta katsottuna. Hän etsiytyi takaisin Jumalan huomaan, päätti tehdä pesäeron entiseen elämäänsä ja yritti elää yksinkertaisena talonpoikana.

Tolstoi ei suinkaan ole ainoa, jota nämä kysymykset ja ahdistus ovat vaivanneet, mutta hänen ratkaisunsa oli äärimmäinen ja olen varma, että hän erehtyi päätyessään torjumaan kaiken henkilökohtaisen. Tarvitsee vain ajatella jotain niin konkreettista ja yksinkertaista kuin omia perhevalokuviaan. Eiväthän ne ole merkityksettömiä vain siksi, ettei niillä ole mitään merkitystä ulkopuolisille? Se mitä voidaan sanoa elämän tarkoituksesta *yleensä*, kuulostaa helposti pateettiselta tai epämääräiseltä. ”Elämä on lahja”, tavataan sanoa. Mutta keneltä? Jumalaltako vai omilta vanhemmilta? Entä jos se sattuu olemaan lahja, jota ei edes halua? Onhan sellaisia elämiä, joita kukaan ei toivoisi itselleen? Jos sitä vastoin kysyy *yksilön* elämän tarkoitusta, kysymystä ei enää pystykään ratkaisemaan

lopullisesti kuten matemaattisia ongelmia. Toisin kuin nuorena saattoi kuvitella, kyse ei liioin ole siitä, että ihminen aikanaan löytäisi valmiiksi viitoitetun yleissuunnitelman elämälleen. Sen sijaan kyse on elämäntarkoituksesta, jonka jokainen joutuu luomaan itse pohtimalla tietoisesti elämäänsä kokonaisuutena kaikkine ajatuksineen, tunteineen, suhteineen, hankkeineen ja pyrkimyksineen. Ja pohtimalla tietysti – Tolstoin tapaan – myös sitä tosiasiaa, että hän on kuolevainen. Sellaisellakin ihmisellä, joka ei millään muotoa halua moralisoida eikä puhua oikeasta ja väärästä, on yleensä käsityksiä eri elämäntapojen paremmuudesta ja huonommuudesta.

Nimenomaan kysymys *yksilön* elämän tarkoituksesta alkoi askarruttaa itävaltalaista psykoanalyttikkoa Viktor Franklia hänen ollessaan kolme vuotta vankina keskitysleireillä. Sodan jälkeen hän avasi vastaanoton potilaille, jotka kärsivät elämän merkityksettömyyden tunteesta. Hän ei uskonut, että hän – tai kukaan muukaan – voisi kertoa toisille, miten he löytäisivät päämääriä elämälleen: ”Viime kädessä ei ole ihmisen asia kysyä, mikä on elämän tarkoitus, vaan hänen on oivallettava, että elämä kysyy sitä häneltä. Ihminen voi vastata vain ottamalla vastuuta.” Hänen hoitomenetelmänsä, jonka nimeksi tuli logoterapia, oli tietoisesta haastava. ”Mikä estää sinua tappamasta itseäsi?” hän saattoi kysyä.

Juutalaisvainoista tuli lähtökohta myös israelilaiselle terveys sosiologille Aaron Antonovskylle. Kun hän tutki, miten ryhmä israelilaisnaisia koki vaihdevuodet, hänen huomionsa kiintyi erityisesti siihen, kuinka moni voi hyvin vaikka oli kokenut keskitysleirin kauhut. Tämä ha-

vainto sai hänet tutkimaan yleisemmin terveyden edellytyksiä eikä niinkään sairauden syitä. Vähitellen hän saattoi todeta, että ratkaisevinta on, onnistuuko ihminen säilyttämään koherenssin tunteen, joka puolestaan perustuu siihen, kokeeko ihminen elämänsä ymmärrettäväksi, hallittavaksi ja – niin, tässä se tulee: mielekkääksi. Antonovsky näkee mielekkyyden ensisijaisesti motivaationa, osallisuutena ja tunneperäisenä sitoutumisena. Minä sanoisin, että mielekkyys on ymmärrettävyyttä ja hallittavuutta tärkeämpää. Miten elämä voisi tuntua mielekkäältä, ellei sitä ylipäänsä pysty ymmärtämään – edes jälkikäteen? Tai jos jatkuvasti tuntee itsensä riittämättömäksi tai olosuhteiden uhriksi?

On niitäkin, joiden mielestä ihmisiä voidaan aktiivisesti ohjata tarkoituksen etsinnässä. Tähän joukkoon kuuluu Yalen yliopiston oikeustieteen professori Anthony T. Kronman, joka uskoo koulutuksen ratkaisevaan osuuteen. Itse hän opettaa oikeustieteen lisäksi myös laajasti yleissivistävää kurssia, johon kuuluu paljon humanistisia aineita, ja hän muistuttaa, että vielä sukupolvi sitten monet yliopistonopettajat, varsinkin humanististen aineiden opettajat, näkivät tehtäväkseen ensisijaisesti ohjata opiskelijoita elämäntarkoituksen etsinnässä.

Tuntuu lohdulliselta, kun amerikkalaisen eliittiyliopiston oikeustieteen professori sanoo näin selvästi, ettei kysymys elämän tarkoituksesta ole puberteettinen, ja kirjallisuudentutkijana ja kirjailijana mieltäni lämmittää, kun nimenomaan kirjallisuuden merkitystä korostetaan. Mutta kysymys ei tietenkään rajoitu pelkästään yliopistoväkeen vaan koskee meitä kaikkia, ja siksi minä kirjoitan siitä.

Tajuan nyt oikeastaan tehneeni niin kaikki nämä vuodet, vaikka satuinkin käyttämään tuota ilmausta vasta tavatessani sen sukulaiseni. ”Elämän tarkoituksesta” merkityksessä ”yksilön elämän tarkoitus” on ollut kyse, kun olen kirjoittanut avioliitosta ja uskottomuudesta, kirjallisuuden merkityksestä, identiteetistä, kehosta, terveydestä, sairaudesta, hoivasta ja hoitamisesta. Olen myös useaan otteeseen kirjoittanut vanhenemisen – eläkkeellä olemisen, viimeisten elinvuosien – merkityksestä. Tätä aihetta tuskin pystyn ammentamaan loppuun niin kauan kuin saan elää.

Yritän välttää toistoja, tai ainakin liian monia. Yhden kirjani nimi on otettu Marilyn Monroen lausahduksesta: ”Ainoat todelliset asiat elämässä ovat työ ja rakkaus, eikä ole hyvä jos toinen niistä puuttuu.” Vanha Freud sanoi saman asian, mutta tuntui hauskemmalta siteerata Marilyn Monroeta. Uskon yhä molempien olevan oikeassa, mutta jätän tällä kertaa sikseen sekä rakkauden että työn. En kirjoita lapsenlapsista, sillä heistä minä kirjoitin teoksessa *Illalla pelataan Afrikan tähteä*. En liioin kirjoita elämäntarinoiden merkityksestä, sillä siitä olen kirjoittanut useaan otteeseen, etenkin teoksessa *Elämä sanoiksi*. Keskustelu sitä vastoin on aihe, jolle olen jo omistanut kokonaisen kirjan ja joka nousee esiin myös tässä teoksessa. Keskusteluilla on arvoa sinänsä, mutta niiden avulla voidaan myös tutkiskella elämän tarkoitusta ja ehkä suorastaan löytää tarkoitus yhdessä pohtimalla.

Uskoakseni kysymys elämän tarkoituksesta on useimmille latautunut, sitä ajattelee paljon enemmän kuin ha-

luaa myöntää, ja koska sitä ei halua myöntää ajattelevansa, sen torjuu laskemalla leikkiä, ironisoimalla, naljailemalla tai provosoimalla.

Tässä kirjassa esitetään enimmäkseen kysymyksiä, sillä minäkin vielä hapuilen; olen toki lukenut paljon, mutta en kirjoita tiedon vaan tietämättömyyden pohjalta. Pohdin vuoron perään muutamia elämäntarkoituksen puolia, jotka ovat kiinnostaneet minua erityisesti. Lopputulos on tietenkin sirpaleinen – miten muuten voisikaan olla, kun aihe on näin valtava? Toivon lukijoideni kuitenkin löytävän kysymyksiin omia vastauksia ja keksivän myös aivan uusia kysymyksiä, uusia näkökantoja.

Ensimmäinen luku, joka käsittelee maailmankuvaa, voi tuntua vähän lannistavalta jo siitä syystä, että aihe on niin valtavan suuri ja vaikea hahmottaa. Mitä tarkoittaa maailmankuva? Se tarkoittaa käsityksiä maailmankaikkeudesta ja yhteiskunnasta ja, aivan erityisesti, ihmisen paikasta näissä molemmissa. Ihmisen maailmankuva luo puitteet hänen tarkoituksen etsinnälleen, siksi aloitan siitä ja käytän – kylläkin melko yleisluontoista – historiallista näkökulmaa. Tässä kuvaan astuvat puhvelit – tarkemmin sanottuna crow-intiaaniheimon biisonit. En tahtoisi lukijoideni hyppäävän niiden yli, sillä niistä on tullut minulle hyvin tärkeitä, mutta muuten voi tietenkin siirtyä suoraan lukuihin, jotka käsittelevät sattumaa, kohtaloa ja valintoja, pahuutta, surua, anteeksiantoa, myötätuntoa ja hyvää elämää. Ei sitä ”hyvää elämää”, jota ehkä eletään lomalla, vaan – niin, nimenomaan merkityksellistä elämää. Päätän kirjan henkilökohtaiseen uskontunnustukseen, joka ei ole vastaus kysymykseen, onko elämälläni

jokin tarkoitus, sillä sitä tuskin saan koskaan tietää, mutta kylläkin kysymykseen siitä, mikä tekee elämästäni mielekkään.

Saatan vaikuttaa puberteettiselta, mutta siitä minun ei tarvitse enää näin vanhana välittää. Omistan kirjan kaikille opiskelijoille, joita olen opettanut elämäni varrella ja joita olen yrittänyt opettaa ajattelemaan – ja ajattelemaan omilla aivoillaan. Kohtasin yhtenä päivänä kaupungilla erään viimeisimmistä oppilaistani, hän näytti iloiselta ja kertoi löytäneensä uuden poikaystävän. ”Ensimmäinen osasi ajatella muttei puhua, toinen osasi puhua muttei ajatella. Tämä osaa sekä ajatella että puhua.”

Silloin minäkin tulin iloiseksi.

(maailmankuvasta)

”Jumala on kuollut, Marx on kuollut, enkä minäkään voi kovin hyvin.”

Mistä tässä kuuluisassa seinäkirjoituksessa on kyse? Se käsittelee – joskin leikillisessä muodossa – nykyihmisen hämmennystä, maailmankuvien romahdusta.

Maailmankuvan merkitys onkin valjennut minulle juuri siitä syystä, että nykyään niin moni tuntuu kokevan maailmankuvansa romahtaneen.

Maailmankuva ei ole yksilöllinen vaan yhteinen jollekin ajalle tai kulttuurille, mutta se on osaltaan edellytyksenä meidän jokaisen yksilöllisemmälle maailmankatsomukselle, joka puolestaan toimii kompassina elämämme matkalla.

Niin muuten, maailmankatsomus? Elämänkatsomus? En pidä näistä sanoista, ne ovat liian germaanisen syvämietteisiä, liian abstrakteja. Maailmankuva on käsitteenä sentään konkreettisempi, siinä on kyse ihmisen paikasta suurissa yhteyksissä.

Hienoista nostalgiaa tuntien olen miettinyt Danten kuvaamaa keskiajan maailmankuvaa, olen miettinyt, että sen ajan ihmiset tosiaan tiesivät missä mentiin. Ei, keski-

ajan ihmiset eivät välttämättä uskoneet maan olevan litteä vaan kuvittelivat sen vakaasti paikoillaan pysyväksi palloksi, sisimmäksi seitsemän liikkuvan ja läpikuultavan taivaankehän järjestelmässä, jossa joka sfäärillä on oma sävelensä, niin että sävelet yhdessä synnyttävät kirjaimellisesti taivaallista musiikkia, jota ihmiset surullista kyllä eivät kuule, koska ovat niin tottuneet siihen. Kutakin kehää kiertämään ajateltiin näkyvä taivaankappale, yksi seitsemästä, joiden mukaan viikonpäivät olivat saaneet nimensä: Kuu, Merkurius, Venus, Aurinko, Mars, Jupiter ja Saturnus. Kuhunkin taivaankappaleeseen liittyi jokin metalli: hopea, elohopea, kupari, kulta, rauta, tina ja lyijy, ja kun ihmisen sielu astui alas taivaasta syntyäkseen maan päälle, siihen vaikuttivat vuoron perään nämä eri aineet. Taivaanpallon ulkopuolella oli enkeleille kuuluva sfääri, sillä enkelit saattoivat sieluja – ensin alas maan päälle ja aikanaan, maanpäällisen vaelluksen päätyttyä, takaisin ylös. Kaikkien sfäärien tuolla puolen oli sitten varsinainen taivas, Jumalan valtakunta, jossa Hän itse istui mahdavana loistossaan tuomitsemassa sieluja sitä mukaa kuin ne palasivat. Taivaallisen ja maallisen järjestyksen välillä vallitsi täydellinen symmetria, sillä keisari ja paavi olivat Jumalan edustajia ja toimivat Jumalan lakien ja tahdon mukaan. Hovin valtaistuimet ja puvut ilmensivät taivasta koskevia kuvitelmia, ja katedraalien kellot ja pappien liturgia olivat sopusoinnussa taivaallisten sfäärien kanssa.

Dante on kuvannut myös aikansa varsin konkreettisia käsityksiä helvetistä ja paratiisista. Kun enkeli Lucifer syöstiin niskurointinsa takia alas taivaasta ja muuttui Saatanaksi, hänen kerrottiin pudonneen liekehtivänä ko-

meettana, joka oli osunut maahan ja porautunut sen keskipesteeseen. Sinne syntyneestä valtavasta kraatterista oli tullut helveti, ja vastakkaiselle puolelle maapalloa työntynyt suunnaton maamassa oli muodostanut kiirastuli-vuoren, jonka huipulla oli paratiisi ja rinteitä pitkin virtasi neljä jokea.

Kaksisataa vuotta Danten jälkeen Kolumbuskin eläteli vielä keskiaikaista maailmankuvaa. Kun hän kolmannella matkallaan saavutti Etelä-Amerikan pohjoisrannikon ja purjehti Trinidadin ja mannermaan välistä, hän kirjoitti päiväkirjaansa, että mereen virtasi makeaa vettä, ja koska hän ei tiennyt mitään edessään olevasta mantee-reesta – eikä Orinocojoesta – hän kuvitteli makean veden tulevan jostakin paratiisin joesta.

Huomaan näkeväni tämän kaiken viattoman kauniina, vanhanaikaisina kuvatauluina, mutta samalla tajuan, että on varottava estetisoimasta tai idealisoimasta. Olihan se turvallista: noudattamalla ehdotonta kuuliaisuutta kristitty saattoi elää sopusoinnussa paitsi yhteiskuntansa myös luonnon, maailmankaikkeuden kanssa. Toisaalta olot olivat raa'at, elämä oli kovaa ja katkesi usein lyhyeen, kuolema saattoi olla tuskallinen ja helvetinpelon sävyttämä. Ehdottoman kuuliaisuuden vaatimus merkitsi ennen kaikkea sitä, ettei tavallisella ihmisellä ollut minkäänlaista sijaa yksilöllisyydelle: hänen tuli tietää paikkansa ja myös pysyä siinä. ”Suutari pysyköön lestissään” on hengeltään täysin keskiaikainen sananlasku.

Vielä varhaisempi, vieraampi mutta vielä enemmän mielikuvitusta kiihottava ja pelottava on maailmankuva, joka vallitsi lähes viisituhatta vuotta sitten nykyi-

sessä Irakissa. Vuonna 1922 brittiläinen arkeologi Sir Leonard Woolley aloitti kaivaukset muinaisessa sumerilaisessa Urin kaupungissa, mistä hän löysi muun muassa todisteita suuresta tulvasta, jolla ajateltiin olevan yhteyttä Ensimmäisen Mooseksen kirjan vedenpaisumukseen. Yksi hänen kuuluisista löydöistään oli vuodelta 2600 eKr. peräisin oleva hauta, jossa sumerilainen kuningas Abargi lepäsi seuranaan seitsemänkymmentäneljä hovinaista ja hovimiestä sekä monia kullasta, hopeasta ja lasuurikivestä tehtyjä taide-esineitä, hienoja soittimia ja vaunujen eteen valjastettuja härkiä. Alemmassa kerroksessa lepäsi kuningatar Puabi, jonka kanssa puolestaan oli haudattu viidenkymmenen kahden hengen hovi. Naiset olivat pukeutuneet hovipukuihin – punaisiin kaapuihin joiden hihansuissa oli helmikirjailua – ja heillä oli kallisarvoisia hiusnauhoja, korvarenkaita ja kaulakäätyjä. Nuoren harpistin sormet olivat yhä harpun kielillä, tai siinä missä harpun kielet olivat joskus olleet. Kaikki nämä ihmiset makasivat tyynesti riveissä, mutta rauha oli näennäistä: joka ikinen oli näet isketty kuoliaaksi, jotta hän seuraisi hallitsijaansa ja hallitsijatartaan kuoleman valtakuntaan, ja viime vuosina heidän kallojaan tutkimalla on saatu selville, että isku on luultavasti annettu jollakin terävällä lyömäaseella. Lehtihaastattelussa antropologi Janet M. Monge antaa ymmärtää, että kuolema seurasi melko varmasti heti ja että arkeologia osoittaa tällaisen ihmisten rituaaliteurastuksen olleen yleistä myös muissa muinaisissa kulttuureissa. Tämä herättää tietenkin kysymyksen, miten kukaan ylipäättään saattoi haluta elää hovissa, kun tiesi mikä häntä odotti. ”Sehän on melkein joukko-

murha ja meidän on vaikea sitä ymmärtää”, Monge sanoo. ”Mutta siinä kulttuurissa oli suuri kunnia kuulua hoviin, jossa elettiin mukavasti. Sitä paitsi sumerit eivät välttämättä pelänneet siirtymistä tuonpuoleiseen.”

Amerikkalainen myyttien tutkija Joseph C. Campbell, joka jo viisikymmentä vuotta sitten kirjoitti Urin hautalöydöistä teoksessaan *Myths to Live By*, puolestaan selitti asiaa lähinnä sillä, että sumerit eivät ylipäättään ajatelleet ihmisiä yksilöinä. Tutkimalla tarkasti taivaankannen ennusmerkkejä heidän pappinsa olivat saaneet selville, että aurinko, kuu ja heidän tuntemansa viisi planeettaa kulkevat tähtikuvioden halki ratoja, jotka voitiin laskea matemaattisesti. He ajattelivat, että maailmaa hallitsi kaiken kattava kosminen laki, jolle ihmisen kuului alistua. ”Ei ollut minkäänlaista yksilöllistä valinnanvapautta, tahtoa, ei edes ajattelua”, kirjoittaa Campbell, ”ei ollut tilaisuutta pysähtyä pohtimaan: Mitä minä nyt mieluiten tekisin? Kuka minä tahtoisin olla?” Campbell jatkaa, että tällainen maailmankuva ei vallinnut pelkästään varhaisella pronssikaudella vaan on säilynyt uudelle ajalle saakka sellaisissa maissa kuin Kiina, Intia ja Japani. Ihmiseltä on vaadittu täydellistä samastumista hänen omalle sosiaali-ryhmälleen tai kastilleen kuuluvaan naamioon ja rooliin. Ikivanhoissa intialaisissa lakikirjoissa annettiin joka kastille yksityiskohtaisia ohjeita siitä, mitä piti syödä ja milloin ihmisten kanssa mennä naimisiin, milloin kuului rukoilla, milloin kylpeä, mihin suuntaan piti kääntyä aivastaessaan tai haukotellessaan, miten suu kuului huuhdella syömisen jälkeen. Kun sitten oli parhaansa mukaan suorittanut elämäntehtävänsä, tuli pyyhkiytyä olematto-

*Merete Mazzarella kirjoittaa suurista teemoista syvällisesti,
maanläheisesti ja tarkan havainnoijan varmuudella.*

Moni kuittaa elämän tarkoituksen pohdinnan lannistavana urakkana, johon rohjetaan tarttua korkeintaan kirkasotsaisessa nuoruudessa. Merete Mazzarella katsoo kuitenkin tulleen ikään, jossa tällaisesta vähättelystä ei tarvitse piitata. Torjunnan ja pilkkanteon hän arvelee johtuvan osin siitä, että ihmiset miettivät elämänsä tarkoitusta enemmän kuin haluavat myöntääkään.

Mazzarella lähestyy aihettaan eri suunnilta: Hän pohtii maailman-kuvaa, joka luo puitteet elämän tarkoituksen etsinnälle, sattumaa, kohtaloa ja valintoja. Hän kirjoittaa pahuudesta, anteeksiantamuksesta, surusta, myötätunnosta ja hyvästä elämästä. Tuttuun tapaansa Mazzarella on ajan hermolla ja käsittelee ikäikaisten teemojen lomassa myös päivänpolttavia yhteiskunnallisia kysymyksiä.

www.tammi.fi

9 789513 193799

99.1

ISBN 978-951-31-9379-9